

Slovenski periodični listi, ki so izhajali v 19. stoletju, niso prinašali le vesti iz Prekmurja, ampak so imeli v tej pokrajini med Muro in Rabo tudi naročnike.

Tako je bil prekmurški pisatelj Jožef Košič, župnik na Gornjem Seniku, naročen na Bleiweisove Kmetijske in rokodelske novice. Med prejemniki Novic je bil leta 1846 tudi »Košič Jožef, fajmošter v Zgornji Cemingi«. Prav tako tudi leta 1847.¹

Več nam je povedal o razširjenosti slovenskega periodičnega tiska v Prekmurju Božidar Raič, ki je leta 1860 s tovarišem »L.« obiskal Prekmurje. O Jožefu Borovnjaku, župniku na Cankovi, je zapisal: »Gosp. župnik je dober Slovenec, prebira marljivo naše časnike in znano mu je naše slovstvo.«²

Iz Cankove je Raič šel v Pertočo, kjer je bil takrat župnik Štefan Veren. »Na večer — pravi Raič — smo se pri dobri kapljici pogolčevali o gibanji in napredku našega slovstva, ktero je precej trdno začelo korenike poganjati tudi po teh krajvih. Marsikje nahajaš slovenske časnike, posebno ‚Slovenskega prijatelja‘. Priporočen jim je bil ta list, ki zelo ustreza.«

V Gornji Lendavi je bil takrat župnijski upravitelj Vendelin Ratkovič. Tu je prišel Raič do naslednjega spoznanja: »V političkih rečeh so ti gospodje prav dobro pretkani, to se vé da v Deákovem duhu, prebirajo radi časopise, kar pričajo listi, ki jih je videti povsod obilo, navadno arpadskih (Raič tu misli na madžarske liste), po več krajih pa tudi ‚Slovenski prijatelj‘ in ‚Novice‘.«⁴

O Jožefu Košiču na Gornjem Seniku je Raič zapisal: »Skrbno prebira pridelke našega slovstva, s katerim vedno napreduje. Ne prebere samo vsake knjige, nego uči se, kakor sem opazil.«⁵ O župniku Franju Žbūlu v Velikih Dolencih piše, da je poznal »naše knjige in časopise.«⁶ O Beltincih pravi, da je tu umrl leta 1860 »marljiv Slovenec Kutič, šireči Košičeve in druge knjige med narod.«⁷ O Soboti poroča: »Odtod smo neke dopise brali v časniku, braneče slovenstvo, dotičnega večštega dopisnika prijazno nagovarjamo, naj se večkrat rači oglasiti.«⁸ Torej ta Sobočanec ni bil le naročnik slovenskega časnika, ampak tudi dopisnik.

S temi podatki je Raič prvi opozoril širšo slovensko javnost na razširjenost osrednjega slovenskega tiska v Prekmurju.

O tem, kaj je slovenski periodični tisk od leta 1846 dalje poročal o Prekmurju in nje-

govih prebivalcih, nas podrobno pouči zadeven bibliografski pregled Miroslava Kokolja iz leta 1957.⁹ Ob prebiranju te bibliografije pride človeku, ki raziskuje medsebojne pisemne stike, samo od sebe v misel, da se je tudi med uredništvom in upravo slovenskega periodičnega tiska na eni strani in naročniki iz Prekmurja na drugi razvilo dopisovanje, kot se je razvilo med slovenskimi izobraženci na obeh straneh Mure. Ali je od tega dopisovanja kaj ohranjenega? Kot kaže, se je ohranilo tega še manj, kot se je ohranilo od medsebojnega dopisovanja izobražencev. V to vrsto dopisovanja sodi na primer pismo beltinskega župnika Štefana Kūharja tajniku Mohorjeve družbe z dne 13. septembra 1913, ki sem ga objavil leta 1937.¹⁰ Pismo, ki mi ga je dal na razpolago ravnatelj Mohorjeve družbe dr. Fran Kotnik, je bilo med vojno v Celju uničeno.

Sedanji mariborski škofijski arhivar profesor Jakob Richter me je preteklo jesen opozoril na ohranjeno pismo, ki ga je kmet Jožef Gabor iz Bistrice v Prekmurju dne 20. decembra 1876 pisal upravi Slovenskega gospodarja v Mariboru.¹¹

Glavno Upravništvo Slovenskega
Gospodarja v Mariboru.

Pisani so vabljajem in stvarno dobro
to, zato ne sem jes ne in kaj vseh stvari
in so se le sanjali in mi se v najdnežem opo-
stale da mi včerajšnji Slov. Gosp. na vso, v
vedno posiljate, včerajšnji se leta Slovencu-
Kaj mi včerajšnji tudi list, meg stiteno sam
datam se naprej vsaki včerajšnji in
stalo mi ostalo, kaj včerajšnji sam, da brez
branja dobrega častnika je včerajšnji
tudi mi na včerajšnji

Želj zelim mojo delavnost, sploh mi včerajšnji
vam se letošnjega pol leta delimo včerajšnji
no 1/2 50. to, za kem pa tudi za prihodnje
leta 1/2 10. leta vse skupaj 3 gati
ostalo 1/2 50. kem tudi, opravam čisto postalo
včerajšnji to je včerajšnji in včerajšnji, včerajšnji je
včerajšnji Gospodarju, priinas na včerajšnji

Jožef Gabor

20. dec. 1876

Pismo se glasi:

»Slavno Opravništvo Slovenskega Gospodarja v Mariboru.

Podpisani se zahvaljujem za izkazano dobroto, zato ker sem jes ne iz Štajerske Dežele in se še le zaufate in me za vrednega spoznate, da mi večkrat Slov. Gosp. na vero, i redno pošiljate, nežalujem za tote krajcare kaj me košta toti list, neg sklenol sem dabom za naprej vselej veren naročnik i plačnik ostal. Kajti spoznal sem, da brez branja dobrega častnika je kmečki Človek tudi nič ne vreden.

Zdaj želim mojo dolžnost spolniti, pošiljam vam za letošnjega pol leta dolžno naročnino 1 f 50 kr. za tem pa tudi za prihodnje leto 1 f 50. teda vse skup 3 gold. ostali 1 f 50. bom tudi opravem času poslal. Prosim ako je mogoče mi naznaniti, keliko je naročnikov Gospodarjevi, prinas na *Prekmurskem*.

Bistritz 20/12. 876.

Spoštovanjem
Jožef Gábor«

Ko človek prebere to zanimivo pismo, se mu pozornost obrne na dve stvari. Najprej: Če je Slovenski gospodar že imel naročnike v Prekmurju, je gotovo posvetil nekaj pozornosti tudi prekmurkim razmeram. Kaj je torej v tisti dobi poročal o njih? — Potem: Kako to, da je ta bistriški kmet napisal svoje pismo v tako lepi slovenščini s prizvokom štajerskega slovenskega narečja in s slovenskim črkopisom — ne pa z madžarskim?

1. KAJ JE SLOVENSKI GOSPODAR V TISTI DOBI POROČAL O PREKMURJU

Tednik Slovenski gospodar je začel izhajati leta 1867. Od leta 1872 je prinašal tudi novice iz Prekmurja. Pisec »Od Radgone« dne 7. februarja 1872 javlja: »Nad sedem ur globoko sega ondi naš narod, zdrav in krepak še je, — a v revšini in sužnosti zdihuje. Nosi še jarem tlake, leži v sponah krog in krog mrgolečega židovstva... Morebiti bo tudi v te kraje posvetila zora lepših časov? Dozdaj se je tiščala v šole magjarščina, celo slovenske knjige so bile tiskane z magjarskim pravopisom. Tako je bil narodu vir slovenske književnosti zaprt, ker je brati ni znal. Še le preteklega leta so postavili nekteri rodoljubje šolske knjige na naš pravopis, (med njimi imenujem gospoda Murkoviča v Belotincih), in te knjige je izdalo društvo sv. Štefana v Pešti, društvo, ki lepo in pravično za izobraževanje vseh narodov ogrskega kraljestva skerbi. Trudijo se zdaj nekteri gospodje, vzlasti duhovni, vpeljati te knjige v šolo, in pričakovati bi bilo, da vsak omikanec

to prizadetke hvali in podpira. A žalibog — ni taka! Nekteri res mislijo, da Slovenec ni človek, ampak druga stvar, na svet postavljena v službo in čast ošabnih Magjarov. Sam glasoviti Deák je izrekel, da je »naravna potreba, vsak narod v svojem jeziku učiti, in da brez tega pogoja ni napredka ne omike«; vsaj to tudi vsak dolgokitast Kitajec in vsak Hottentot sprevidi in vé. Le marsiktera butica odpadnikov magjaronov tega noče zapopasti, in divja kakor brezvesten norec zoper lastno mater, tako zoper svoj narod. Ljudje te baže kričijo zoper slovenske knjige, psujejo vrle narodnjake »panslaviste«, in napenjajo vse moči, da bi blago njihovo prizadetje vničili. Fej čez tako abotnost, nespamet in hudobijo! Upajmo, da bodo ogrski Slovenci kmalu svoje pravice zadobili. Bog jim vzbudi več blagih, nesebičnih, pogumnih rodoljubov, in potem ne bo več Mura med njimi in nami — kitajski zid! Do tačas darujmo svojim zatrtim bratom vsaj svoje prisrčno sočutje!«¹²

Janez Murkovič je bil v tem času učitelj v Beltincih (1862—78)¹³ pri narodno zavednem župniku Marku Žižku. Leta 1871 je izšel drugi natis Abecednika, ki ga je pripravil Murkovič v slovenskem pravopisu in bolj v slovenskem jeziku kot v prekmurščini. Istega leta so tudi Perve knjige — čtenyá izšle v drugem natisu na isti način pripravljene kot Abecednik. Napadi na Murkoviča so bili obenem naperjeni proti župniku Žižku, ker je beltinska šola bila verska in zato njen glavni predstojnik župnik, ki odgovarja za to, kakšne knjige so v uporabi pri pouku in če so prave. Gledano iz Budimpešte, so bile prave, saj jih je natisnilo Društvo sv. Štefana, gledano z očmi domačih madžaronov pa ne. Zato je nastala gonja proti obema, proti Žižku in Murkoviču. Žižek je iskal v tem trpljenju podpore in tolažbe pri svoji sobratih na desni strani Mure, celo v Mariboru. Kdaj je to bilo, izvemo iz Slovenskega gospodarja, ko poroča dne 2. maja 1872 o letnem zboru »Katoliškega tiskovnega društva« v Mariboru, ki je bil dne 29. aprila 1872, naslednje: »Pričujočih je bilo kakih 48 društvenikov, skoro samih narodnih duhovnikov, nekoliko poštenih kmetov in par zmed gosposkih ali olikanih Slovencev. Srčno nas je veselilo videti pri zboru zastopnika ubogih prekmurških ali ogerskih Slovencev, ki je prišel tolažbe iskat pri sorodnih slovenskih bratih na Štajerskem.«¹⁴

Dne 20. junija 1872 je pisec »od Radgone« poslal Slov. gospodarju obširnejše poročilo o volitvah v soboškem okraju, ki so bile 17. junija 1872. »Različne so volitve na Ogrskem od naših v tem, da ne pošlje vsaka vas enega volilnega moža, ampak da grejo volit vsi možje, ki imajo najmanj šest plugov zemlje

posestva. Izmed 150 čisto slovenskih vasi na Ogrskem spada jih (razen par nemških) sto in pet ali šest v okraj sobotski županiji železnogradske. Nad 2400 je v tem okraju volilcev izmed 40.000 prebivalcev. Blizu 400, ki so je volili pred tremi leti, se jih je letos izbralo. Stojijo si v tem okraju nasproti privrženci vladne Deákove, in tako imenovane leve stranke, ktera je nasprotnica sedanje vlade. Pred tremi leti zmagali so 'levičnjaki', ki so izvolili odvetnika Berketa v Soboti. Vse sile napeli so tedaj letos Deákovci, da bi izpodrinili Berketa, in postavili na njegovo mesto za poslanca grofa Caparija (tako; pravilno je: Szápáry Géza). Ne nahajajo se nikjer na Slovenskem luterani, razen tukaj v sobotskem okraju; pravilo se mi je, da jih je v četririh farah blizu 14.000. Ti so v obče strastni privrženci leve stranke, toda iz edinega vzroka, ker je odvetnik Berke, ki se drži levičnjakov, tudi luteran. Ne politično stališče in prepričanje, marveč vera loči tedaj ljudi iste narodnosti v dve stranki. Zatorej pa je tudi volitva tukaj strastnejša od drugih. Že par nedelj prej sta lovila grof Capari in Berke zase glasove kmetov s pomočjo svojih 'kortešov' in dobrega vinca po vseh farah in 'golibah' (krčmah). Obilno je bilo slišati 'éljen' klicev, hvalisanja, psovanja in grdenja; sila se je boba zmlatilo in otrobov zvezalo — na čast velike Madžarije; celo tepežev ni manjkalo.« Na dan volitev so prihajali v Soboti proti deseti uri vozovi iz vseh strani, okrašeni, z zastavami in napisi Szápáry ali Berke. Igralo je šest godb. Red je delalo 40 dragonarjev iz Maribora. Volitve so se začele ob 11. uri in trajale še vso noč. Vas za vasjo je volila. Volitve so trajale 17 ur. Volivci so dobili zastonj jesti in piti. Izid volitev je bil znan v torek, 18. junija. Izvoljen je bil grof Szápáry Géza z večino 400 glasov. Godbe so zaigrale, dvignil se je tisočeri krik »éljen« in berketovci so hitro izginili. »Toda pri naših bratih na Ogrskem — nadaljuje pisec članka — vse duhovnike, učitelje, uradnike in druge, ki bi se v djanji Slovenci kazali, in za povzdigo narodne omike srce imeli, vse skup lahko na prste ene roke prešteješ; in zarad tega je narod ondi tako zaostal, da še ne vé, kaj so volitve, in toraj poslanca voli izmed svojih nasprotnikov; kajti bivši poslanec Berke je tako malo za Slovence maral, kakor bo grof Capari — sta oba debela Madjarona! Sicer se sme letošnja volitev imenovati zato bolja, ker je Capari vsaj konservativen in pošten katoličan. A upajmo, da bo čez tri leta stopil na noge narod, in izvolil moža iz svoje sredine, Slovenca po omiki, po zvestobi, po srcu, ki se bo revnih — zgubljenih bratov usmilil, in za nje v Pešti povzignil krepak glas.«¹⁵

V devetem letniku Slovenskega gospodarja (1875) je Jakob Gomilšak priobčil daljši članek »Luč krščanstva pri panonskih Slovencih.«¹⁶ Pripoveduje o političnem in verskem življenju pri panonskih Slovencih v devetem stoletju: o Pribinu, Koclju, o deležu salzburških nadškofov pri pokristjanjenju Slovencev v Panoniji ter o sv. Cirilu in Metodu. O obsegu »Privinove vojvodine« pravi: »Ta nova vojvodina je obsegala vso sedanjo veliko županijo Zalavarsko, velik del železnogradske, del vešprinske in somočke na Ogrskem, pa dalje tudi gotovo prelepe pokrajine slovensko-štajerske med Muro in Dravo blizu do Maribora, tj. do gorotanske meje.«¹⁷ Prihod Madžarov je imel hude posledice za Slovence v Panoniji. »Le malo število panonskih Slovencev med Muro in Dravo, ter kakih 50.000 na sedanjem Ogrskem ohranilo je življenje, vero in domovino, dasi so tudi tukaj Madžari večkrat plenili in razbijali. --- Na mestu, kjer je stal slavni Salavar, najdeš zdaj le pustino in nekaj razdrobljenih kamnov. Pred dvema letoma ondi potovaje (torej leta 1873), obiskal sem ta kraj, poljubil drago sveto zemljo in se razplakal, premišljevalje bridko usodo pokojnih praočetov — in tudi sedanjih raztresenih bratov Slovencev.«¹⁸

Ta Gomilšakov članek je veliko dajal prekmurskim naročnikom Slovenskega gospodarja. S toplimi besedami jim je razgrnil tako lepo preteklost njihovih prednikov v Panoniji v devetem stoletju. Taki članki so zbužali in poživljali narodno zavest pri bralcih.

Dne 17. junija 1875 je Slov. gospodar priobčil članek dopisnika »od ogrsko-štajerske meje«, ki poroča: »Prihodnji mesec se bodo vršile na Ogrskem volitve v deželni zbor. Živahno gibanje se je pričelo zarad tega že med Romuni, med Srbi in Slovaki. In kaj delajo naši bratje Prekmurci? Nameravajo tudi oni v prihodnje otresti spono madžarizma, in postaviti v Soboti in Rakši (pravilno: Bakši, madž. Baksa, kraj južno od Zalaegerszega, kamor so hodili tudi Slovenci iz dolnjelendavskega okraja volit) svoja, to je rodoljubna kandidata? — Nikakor ne, — povsod držijo križem roké, povsod hlapčevsko vpirajo oči in ušesa na vsemogočne uradnike, kaj neki bodo ti iztuhtali in ukazati blagovolili. Slišimo. da je postavil v Soboti paša teh pokrajin, stolni sodnik Augustič, svojega sina za kandidata, človeka, ki mu je za blagor in narodne pravice Slovencev mar toliko, kakor za lanski sneg. Kedaj vzbudi Bog moža, ki bi se usmilil tega revnega, tlačnega rodu? Kedaj se bote zedinili vsi, luterani in katoličani, ter si enoglasno izbrali — ne tujca, sovražnika svojega, marveč domačina, razumnika, poštenjaka, — ki Vam bo iz obilnih zagreg pomagati vedel in hotel?!«¹⁹

Na teh volitvah leta 1875 je bil izvoljen za poslanca soboškega okraja evangeličan Jožef Berke.²⁰

Dopisnik »Ž...k« poroča v Slov. gospodarju dne 16. septembra 1875 pod naslovom »Iz Radgone« o ognju, ki je 3. septembra zvečer in ponoči v Satahovcih v štirih urah šestim kmetom uničil poslopja, živež, orodje in večji del živine. Naslednji dan je dopisnik »po mutarskem brodu« prišel čez Muro na pogorišče v Satahovce in si vse ogledal. »Zdaj pa le hajd — nadaljuje dopisnik — naravnoč k staremu prijatelju Marku, župniku Tišinskemu (bil je to Marko Kolenko — Térdessy), da se po prestanem strahu malo nasmejimo. Hvala Ti mili blagi Marko za preljubeznivo sprejetje! Rečem Ti, da sem redko kedaj tako živo občutil resnične besede pesmice, kojoj sva si pred mnogimi leti kaj rada zakročila: 'Nikaj nega lepšega, — Niti veselejšega, — Nego s prijatelji, — Šteri so veseli, — Vküp živeti.' — Pri tej priliki zazvedel sem, da 15. t. m. (= tega meseca) izide prvo število 'Prijatelj-a', to je mesečnih novih, koje bo gosp. Avgustič Imre izdaval v Budapešti, v prekmurski slovenščini z madjarskim pravopisom! Na čelu vabila na naročbo stoji tole: 'Gorizazvanjé na prèplácso po imeni »Prijatelj« vszáki mészec edenkrat vodáne znanost razserjüvájócse szlovenszke novine.«²¹

Dvoje v tem dopisu vzbuja pozornost. Iz vsebine razberemo, da je dopisnik bil duhovnik in to štajerski, ki je imel prijateljske stike s tišinskim župnikom Markom Térdessyjem. Ta je bil po rodu iz Črenšovca in se je pisal po očetu Kolenku. Pozneje je pomadžaril (prevedel) svoje ime v Térdessy. Umril je 25. decembra 1888 na Tišini.²² Ko je Božidar Raič leta 1860 obiskal Prekmurje, je dobil o Térdessyju slaba poročila, češ da je madžaron. Zato o njem pravi: »Kraj Mure, naši Kapeli nasproti, je župa Tišina, kjer je župnikoval Térdessy, pred 1848. Kolenko; sedaj se menda v adu posvetuje z Arpadom in njegovim sinom Zoltanom, kako bi se najbrže dala poarpaditi ta slovenska okroglina.«²³ Iz zgornjega dopisa v Slov. gospodarju razberemo, da leta 1875 Kolenko ni bil več tako »strašen«, saj je imel lepe stike z nekaterimi štajerskimi slovenskimi duhovniki.

Drugo, kar iz tega dopisa izvemo, je, da je Imre Avgustič izdal pred izidom prve številke svojega »Priátel-a« posebno vabilo na naročitev tega mesečnika. Vabilo so dobili župniki v Prekmurju; gotovo zato, da bi ta prvi prekmurski mesečnik priporočili svojim vernikom. Mogoče je kakšen izvod tega vabila še kje ohranjen.

Še enkrat najdemo v tem času v Slov. gospodarju vest o beltinskem učitelju Murkoviču. Dne 3. avgusta 1876 piše: »V Belatincih

na Prekmurskem razsajajo Magjari že med tamošnjimi kot jagnjeta pohlevnimi Slovenci. Učitelja J. Murkoviča, rodóm iz Slov. Štajerja, so te dni preiskali in ga hotli zapreti, češ, da je slavjansk rogovilež in ud Srbske omladine. Vrli učitelj se je zopet tako natolcevanje pri ministerstvu pritožil.«²⁴

Kdo je pošiljal te nepodpisane dopise »od Radgone« Slov. gospodarju o razmerah v Prekmurju? Mislim, da je to bil zgoraj omenjeni Jakob Gomilšak, pisatelj in pesnik. Rojen je bil 1. maja 1843 v Bišu pri Sv. Bolfenu v Slov. goricah in je umrl 23. marca 1906 kot upokojeni katehet tržaške realke v Trstu. Kaplan je bil v Radgoni (nemški, v Radkersburgu, na drugi strani Mure) v letih 1867 do 1876.²⁵ V tem času je imel s prekmurskimi duhovniki lepe zveze. Bil je namreč nekakšen »nadpoverjenik« za mohorjane v Prekmurju in to prvi. V tej službi so mu še sledili radgonski duhovniki Anton Muršec, Franc Hecl, Franc Šegula in Leopold Vozlič (do 1900). Mohorjeve knjige je Družba sv. Mohorja poslala za prekmurske naročnike v Radgono tem nadpoverjenikom,²⁶ k tem so pa poslali župniki svoje ljudi, da so jih prinesli ali pripeljali k njim.

V tej službi posredništva Mohorjevih knjig prekmurskim naročnikom je Jakob Gomilšak imel lepe stike s svojimi sobrati v krajini med Muro in Rabo in je tako dobro spoznal ondotne verske, šolske in politične razmere. O njem vemo, da je razen pri Slov. gospodarju (posebno v letih 1869—1876) sodeloval tudi v Novicah, Slovenskem glasniku, Koledarju Mohorjeve družbe, Slovenskem narodu itd. in v nemških (Slovencem prijaznih) listih.²⁷ Torej je upravičena misel, da je Jakob Gomilšak pošiljal »od Radgone« Slovenskemu gospodarju dopise o razmerah v Prekmurju.

2. KAKO TO, DA JE GABORJEVO PISMO NAPISANO V TAKO LEPI SLOVENŠČINI IN V NAŠEM PRAVOPISU

V Gaborjevem pismu se nazorno zrcalijo razmere na šoli, ki jo je Gabor obiskoval v svoji mladosti. V tistem času sta bili v črenševski župniji dve šoli: v Črenšovcih in v Srednji Bistrici.

Ko je Raič leta 1860 hodil po Prekmurju, se je pri župnikih, ki jih je obiskoval, zelo zanimal tudi za šolske razmere. Ko govori o Cankovi in njenem župniku Borovnjaku, pristavlja: »Po učilnicah se zadnjih sedemnajst let otroci poučujejo po slovenskem, kraj nemške meje tudi nekoliko po nemškem, do 1850. leta pak so se madjarili, kakor je sploh dobro znano; kako bode v bodočnosti, Bog vé. Učiteljev je precej iz naših krajev. Za prva je bila z učenjem po naših učilniških

knjigah neprilika, ker se je moralo prestopiti od madjarskega pravopisa, v katerem so Prekmurci spisovali knjige, na slovenski pravopis; ali nekoliko se je ta nadlega že poravnala, čeravno so njihove učilnice še v zibelici.²⁸

Pri Košiču je Raič izvedel, da se njegove knjige »kaj slabo razprodavajo, ker ljudje še malo znajo brati. Kako bi tudi znali? Pred 1848. letom, kjer so bile kake učilnice, rinila se je madjarščina v slovensko deco, in vspeh je spodletel. Od one dobe so druge učilniške knjige, v katerih tudi ni vse, kakor bi trebalo in sicer zbog dvojezičnosti, pa tudi zaradi obilnih djanskih in tiskarskih napak. Poleg tega pa še ljudje neradi pošiljajo mladino v učilnice, in učitelji niso primerno vzgojeni. Kako je od 1861. leta, ne vem. Enako pa je tudi nam tožiti.«²⁹

Ko Raič govori o Črenšovcih in vaseh, ki so v tej župniji, pristavlja: »... veče (namreč vasi) imajo svoje vaške učilnice, kjer z večine podučujejo od nas tam prišedši učitelji.«³⁰

Raič še potem na kratko pove o šolah tole: »Župnih učilnic imajo Prekmurci 18, podružnih ali vaških 9 in 4 protestanške, namreč v Petrovcih, Pucincih, Bodoncih in v Križevcih.«³¹

O tem, da so slovenski učitelji iz Štajerske prišli učiti na šole v Prekmurju, govorijo še drugi viri. Tako Slovenski učitelj dne 20. marca 1873 piše: »Tretjina (namreč učiteljev v prekmurskih šolah) jih je Štajercev, ktere je skrb za vsakdanji kruhek gnala čez Muro.«³¹ Na koncu tega obširnega članka, v katerem govori pisec o hudih razmerah v prekmurskih šolah, beremo zelo topel poziv učiteljem na desni strani Mure: »In vi narodnjaki — žrtvujte, kdor je srčen, par let; učiteljev našim bratom manjka — povzdignite jim šole in Muri in kitajskemu zidu kljubu — naši bodo ostali.«³²

V Črenšovcih je še konec 19. stoletja bil učitelj Franc Rozman, ki je bil štajerski Slovenec iz Berkovec v župniji Sv. Jurij ob Ščavnici. Leta 1893 ga je na svojem potovanju po Prekmurju obiskal novomašnik Franc Kovačič, poznejši doktor in odlični zgodovinar. Ta si je iz njunega razgovora tole zapisal: »Ljudske šole so bile na Ogrskem pred absolutizmom prav primitivne. Kjer je vobče bila kaka ljudska šola, bil je učitelj navaden kmet, ki še sam ni znal prav brati in pisati. A dunajska Bachova vlada je napela druge strune. Sporočila je takim učiteljem, da naj gredó se učiti, ali pa krave past; večina jih je izbrala poslednje. Vlada je namreč vpeljala v šole tudi nemški jezik, a to Ogru ni šlo v glavo. Vsled tega je iz Štajerskega odšlo mnogo mlajših učiteljev na

Prekmursko, ker jim je vlada tudi določila dobro plačo, dočim so na naši strani osobito tako zvani 'kantnarji' prav pičlo živeli. Do najnovejšega časa je bilo na Prekmurškem mnogo naših rojakov učiteljev, a sedaj jih je že skoro vse smrt pokosila. Ti možje so imeli srce za ondotno slovensko ljudstvo, bili so vsaj na tihem zavedni Slovenci, ki so mnogo storili za Prekmurce. Zato tudi nahajamo v prejšnjih letih toliko prekmurskih učiteljev v Mohorjevi družbi, dočim so sedaj prav redki.«³³

Vidimo iz tega pripovedovanja, da štajerskih slovenskih učiteljev v Prekmurje ni privedel le idealizem, ampak tudi boljši kos kruha.

Zdaj pa še primer, kakšno slovenščino so učitelji učili otroke v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, posebno tisti, ki so bili iz sosednje Štajerske. Primer je vzeti iz Murkovičevega Abecednika:

»Izišlo je sunce. Vsi na peté! Idimo zdaj veselo napréj. V vodó je spádnola mála bčelica. V pogibelji je bilo njéno življénje. Opazil je tó golób. Vějčico je vrgel v vodó. Gori je splázila na vějčico bčela i oslobodila se je. Golóba je zatem nék lovec zagledal, i hotel ga je vstreliti. Opázila je to bčela, in je lovca v líce vpičila. »Joj!« je zakričal lovec, golób pa je srečno odletel.«³⁴

To je slovenski pravopis in književna slovenščina s prizvokom štajerskega narečja, kot še npr.: drúgoč ne zúvli čizmov, ni htel, od zdaj je ni več mislil kaj tákvega, senokóše so pune cvetic itd.³⁵

Zdaj nam je jasno, zakaj je tako lep slovenski jezik v Gaborjevem pismu.

OPOMBE

1. Kmetijske in rokodelske novice, Ljubljana 1846, str. V. in 1847, str. VI. — 2. B. Raič, Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru. NKLMS za 1868, str. 55; navajam: Raič, Črtice. — 3. Raič, Črtice, str. 56—57. — 4. Raič, Črtice, str. 58. — 5. Raič, Črtice, str. 68. — 6. Raič, Črtice, str. 69. — 7. Raič, Črtice, str. 74. — 8. Raič, Črtice, str. 75. — 9. M. Kokolj, Prekmurje in Prekmurci v slovenskem periodičnem tisku. Bibliografski pregled od 1846 do 1945, Murska Sobota 1957. — 10. Iv. Škafar, Družba sv. Mohorja in Slovenska krajina. Celje 1937, str. 30—31. — 11. Na tem mestu se J. Richterju za prijaznost najlepše zahvaljujem. — 12. »Od Radgone, 7. febr.« — Slov. gospodar 15. febr. 1872, št. 7, str. 31. — 13. Slov. biogr. leksikon, 6. zv., str. 175. — 14. Slov. gospodar 2. maja 1872, št. 18, str. 83. — 15. Slov. gospodar 27. jun. 1872, št. 26, str. 130. — 16. J. Gomilšak, Luč krščanstva pri panonskih Slovencih. Slov. gospodar 11. in 25. marca, 1., 2., 15. in 29. aprila 1875, št. 11, 13, 14, 15, 16 in 18, str. 50, 107-8, 116, 124-5, 129-32, 147-8. — 17. Slov. gospodar 1. apr. 1875, št. 14, str. 116. — 18. Slov. gospodar 29. apr. 1875, št. 18, str. 147-8. — 19. Slov. gospodar 17. junija 1875, št. 25, str. 201. — 20. Vasvármegye, Budapest 1898, str. 246. — 21.

Slov. gospodar 16. sept. 1875, št. 38, str. 311. — 22. Gy. Géfin, A szombathelyi egyházmegye története 3. Szombathely 1935, str. 420. — 23. Raič, Črtice, str. 75. — 24. Slov. gospodar 3. avg. 1876, št. 32, str. 295. — 25. K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva III, str. 195-6, 307. SBL I., str. 231. — 26. Škafar, n. d., str. 8. — 27. Glaser, n. d., str. 195-6, 307. SBL I, str. 231. — 28. Raič, Črtice, str. 55.

— 29. Raič, Črtice, str. 63. — 30. Raič, Črtice, str. 74. — 31. Raič, Črtice, str. 75. — 32. Slovenski učitelj, Maribor 1873, št. 9, 20. marca 18, str. 113-116. — 33. Fr. Kovačič, Spomini na Prekmur-sko 1893. Štud. knjižnica Maribor, Ms. 152, str. 24. — 34. Navajam po Murkovičevem Abecedniku, III. natis, Budapešt 1878, str. 41. — 35. Murkovič, n. d., str. 48, 54.

